

Schoolexamens vmbo

2e herziene druk

Over de borging van de kwaliteit van het
schoolexamen in het vmbo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Schoolexamens vmbo

Over de borging van de kwaliteit van het schoolexamen in het vmbo

2^e Herziene druk

Januari 2011

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2011 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: John Hendriks, Liesbeth Pennewaard en Jan van Rooijen

Eindredactie: John Hendriks

Informatie

SLO

Secretariaat vmbo/mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

AN: 5.5563.383

Inhoud

Vooraf	5
1. Inleiding	7
1.1 Het schoolexamen	7
1.2 De kaders van het schoolexamen	7
1.3 Het project Kwaliteitsborging schoolexamens vmbo	8
1.4 Leeswijzer	9
2. De toetscyclus	11
3. Checklist Schoolexamen	13
3.1 Checklist schoolexamen vmbo	13
4. De borging van de kwaliteit van het schoolexamen	21
4.1 Het uitvoerend niveau	21
4.2 Het tactisch niveau	21
4.3 Het strategisch niveau	21
4.4 De organisatie van het schoolexamen	22
4.5 Verdeling van de verantwoordelijkheden	23
5. Het gebruik van de checklist	25
6. Toelichting op de checklist	27
6.1 Stap 1: Het toetsbeleid	27
6.2 Stap 2: Het schoolexamen als geheel	29
6.3 Stap 3: Het maken van de opgaven	33
6.4 Stap 4: De afname van de toets	38
6.5 Stap 5: Nakijken van de toets en toekennen van de scores	39
6.6 Stap 6: De evaluatie van het schoolexamen	40
Literatuur	43

Vooraf

In het vmbo werken de scholen vanaf 2007 met de herziene examenprogramma's. Vergeleken met de examenprogramma's uit de jaren negentig zijn in de herziene examenprogramma's de inhouden in algemenere bewoordingen beschreven. Anders gezegd: de inhouden zijn niet meer gedetailleerd voorgeschreven en de school heeft zo meer ruimte gekregen voor het maken van eigen inhoudelijke keuzes. De school kan eigen invullingen geven aan de eindtermen, kan eigen onderwerpen toevoegen aan het programma en kan de eigen inhouden en onderwerpen toetsen in het schoolexamen. Naast de inhoudelijke ruimte hebben de scholen ook meer vrijheden gekregen in de programmering van het schoolexamen. De school mag al in het derde schooljaar een begin maken met het toetsen van onderdelen van het schoolexamen.

Met de grotere ruimte voor het maken van inhoudelijke keuzes en voor de planning van het schoolexamen heeft de vmbo-school gelijkertijd een grotere verantwoordelijkheid gekregen voor de kwaliteit van het schoolexamen. Van de school wordt verwacht dat zij zichtbaar maakt dat aan de kwaliteit en betrouwbaarheid van het schoolexamen niet getwijfeld hoeft te worden. De vmbo-scholen onderkennen het belang van een kwalitatief goed schoolexamen. In de rapportage 'Ruimte gewaarborgd' geven de vmbo-scholen aan dat zij de afname van het schoolexamen in eigen hand willen houden en behoefte hebben aan ondersteuning bij het vormgeven, het afnemen, en het evalueren van de kwaliteit van schoolexamens.

Deze notitie biedt de vmbo-school een handreiking voor de borging van de kwaliteit van het schoolexamen. In de handreiking wordt ingegaan op de punten die kenmerkend zijn voor een kwalitatief goed schoolexamen en hoe aan de kwaliteit zekerheid gegeven kan worden.

Het project heeft ook in het tweede en laatste jaar samengewerkt met scholen aan de verbetering van hun schoolexamens en het testen van de checklist. De ervaringen van de scholen hebben ertoe bijgedragen, dat de publicatie 'Over de borging van de kwaliteit van het schoolexamen in het vmbo' uit 2010 op onderdelen is bijgesteld.

De samenwerking met de deelnemende scholen is door één van de deelnemende scholen treffend omschreven als: "wij leerden van hen en zij leerden van ons". Het project is aan de scholen oprechte dank verschuldigd voor de open wijze van samenwerken en hun inbreng. Het betreft de vmbo scholen:

De Waardenborch, Holten	Iedersland College, Amsterdam
De Rooi Pannen, Eindhoven	College St. Paul, Den Haag
RSG de Hoeksche Waard, Oud-Beijerland	Het Hooghuis, Heesch
Thorbecke Scholengemeenschap, locatie	Grotius College, Delft
VMBO-PRO, Zwolle	
Trias VMBO, Krommenie	

Januari 2011

1. Inleiding

1.1 Het schoolexamen

Met de invoering van het vmbo in 1999 bestaat het eindexamen uit een schoolexamen en een centraal examen. In 2003 zijn de eerste eindexamens afgenomen.

Van de examenstof komt twee derde in het schoolexamen aan de orde en één derde in het centraal examen. Voor elk algemeen vak en beroepsgericht vak heeft het ministerie van OC&W de examenstof in het examenprogramma vastgesteld. Het examenprogramma geeft aan welke exameneenheden en eindtermen tot het centraal examen gerekend worden en welke in het schoolexamen geëxamineerd worden. De inhoud van het centraal examen is gelijk voor alle scholen. De inhoud van het schoolexamen kunnen de scholen zelf invullen en kan daardoor per school verschillen.

Het schoolexamen bestaat uit een examendossier met de toetsen zoals die in het Programma van toetsing en afsluiting (pta) zijn opgenomen. Het aantal toetsen van het schoolexamen bepaalt de school zelf en worden door de eigen docenten gemaakt, nagekeken en beoordeeld. In de tijd gezien volgt het centraal examen op het schoolexamen. De beoordelingen voor het schoolexamen moeten vastgesteld zijn voordat het centraal examen begint.

1.2 De kaders van het schoolexamen

De juridische kaders voor het schoolexamen staan beschreven in het Eindexamenbesluit. De artikelen 31 tot en met 35 van het Eindexamenbesluit hebben betrekking op de regeling van het eindexamen en schrijven de regels en procedures voor rondom de gang van zaken bij het eindexamen en het schoolexamen.

Het Eindexamenbesluit verplicht de school elk jaar een examenreglement en een pta uit te werken. In het examenreglement doet de school in elk geval uitspraken over:

- de maatregelen bij onregelmatigheden en de toepassing ervan;
- de regels over de organisatie van het eindexamen;
- de gang van zaken tijdens het eindexamen;
- de herkansing van het schoolexamen en wanneer herkansing mogelijk is;
- de samenstelling en het adres van de commissie van beroep.

Het pta heeft in elk geval betrekking op:

- de onderdelen van het examenprogramma in het schoolexamen;
- de inhoud van het schoolexamen;
- de wijze waarop het schoolexamen plaatsvindt;
- de tijdvakken waarbinnen de toetsen van het schoolexamen beginnen;
- de herkansing en de wijze van herkansing van het schoolexamen;
- de regels waarop het cijfer voor het schoolexamen tot stand komt.

Zowel het examenreglement als het pta worden voor 1 oktober opgestuurd naar de Inspectie die toeziet op de kwaliteit van de examens. Bij de uitvoering van het toezicht maakt de Inspectie (2009a) gebruik van het Toezichtkader.

In het domein Kwaliteitszorg van het Toezichtkader 2009 gaat het om de beantwoording van de vraag in hoeverre de school systematisch zorgt voor behoud of verbetering van de kwaliteit van haar onderwijs.

Twee indicatoren van dat domein hebben betrekking op het schoolexamen:

- de school waarborgt de kwaliteit van het schoolexamen en van andere toetsinstrumenten;
- de school verantwoordt zich aan belanghebbenden over de gerealiseerde onderwijskwaliteit.

1.3 Het project Kwaliteitsborging schoolexamens vmbo

Bij de borging van de kwaliteit van het schoolexamen gaat het erom dat de school gebruik maakt van processen en instrumenten die een betrouwbaar examen mogelijk maken.

De toetsen van het schoolexamen en het aangeboden onderwijs zijn twee onderdelen in het curriculum die nauw met elkaar verbonden zijn. De inhoud en de vorm van de toets maken duidelijk om welke leeruitkomsten het gaat en op welke wijze die worden vastgesteld. De inhoud en de vorm van de toets worden beschreven in het pta. Deze informatie stuurt de docenten bij hun keuzes voor de didactische werkvormen bij het lesgeven. Het leergedrag van de leerlingen wordt in sterke mate beïnvloed door de inhoud en de gebruikte vraagvormen in de toets. Door de leerlingen in het voorafgaande onderwijs ervaringen te laten opdoen met vergelijkbare toetsvormen als die in de toets voorkomen, kan de docent invloed uitoefenen op het leerproces van de leerlingen.

Ondanks de nauwe verwevenheid van toetsing en lesgeven vragen beide activiteiten een andere houding van de docent. 'Lesgeven vraagt een grote betrokkenheid van leraren bij het leerproces. Alle acties zijn erop gericht dat de leerlingen zich leerdoelen kunnen eigen maken. Toetsing en examinering vereisen daarentegen professionele distantie tot dit leerproces. De leraar treedt terug en de leerlingen moeten zelf tonen waar ze toe in staat zijn.' (Inspectie, 2009b, p. 241)

De toetsen in het vmbo vervullen in veel gevallen twee functies: een diagnostische functie dan wel een beoordelende functie. Bij de diagnostische toetsen, ook wel formatieve toetsen genoemd, gaat het erom duidelijkheid te verkrijgen over de aspecten waar de leerling nog aan moet werken. De leerling krijgt bij deze toetsen gerichte feedback die richting geeft aan zijn leerproces. De diagnostische toetsen hebben een sterk begeleidend en sturend karakter. Door het pedagogische en didactische karakter van dit type toetsen maken ze geen deel uit van het schoolexamen en worden ze niet opgenomen in het pta.

De beoordelende of summatieve toetsen, zoals proefwerken, hebben tot doel vast te stellen in welke mate de leerlingen de eindtermen of de leerdoelen beheersen. Van de leerlingen wordt gevraagd te laten zien wat zij kunnen. De beoordelende toetsen worden tot het schoolexamen gerekend en worden vermeld in het pta.

1.4 Leeswijzer

Het project 'Kwaliteitsborging schoolexamens vmbo' heeft als opdracht een checklist te ontwikkelen die, in aanvulling op de checklist schoolexamens van de VO-raad, als leidraad kan dienen voor de inrichting van schoolexamens. De checklist heeft betrekking op alle elementen van het schoolexamen die in het pta verantwoord moeten worden.

De beoogde checklist heeft tot doel:

- a. docenten/vaksecties houvast te bieden bij de inrichting van het schoolexamen;
- b. de dialoog op school over de kwaliteit van schoolexamens te voeden en te stimuleren;
- c. de kwaliteit van schoolexamens inzichtelijk te maken aan derden, niet alleen collega-scholen maar ook het ontvangend onderwijs;
- d. de kwaliteit van schoolexamens te verhogen en te borgen.

Voor de inrichting van het schoolexamen wordt in hoofdstuk 2 de toetscyclus geïntroduceerd. De zes opeenvolgende stappen van de toetscyclus brengen de werkzaamheden voor het schoolexamen in kaart en stellen de school in staat op een systematische manier te werken aan de verbetering van het schoolexamen.

In hoofdstuk 3 zijn de stappen van de toetscyclus uitgewerkt in onderwerpen en checkpunten die samen de checklist schoolexamen vormen. De onderwerpen en punten maken inzichtelijk waaraan bij de uitwerking van het schoolexamen aandacht besteed dient te worden.

De borging en verbetering van de kwaliteit van het schoolexamen heeft niet alleen betrekking op het examenreglement, het pta en de afzonderlijke toetsen, maar ook op de werkzaamheden en de verdeling van de verantwoordelijkheden die daarbij horen. Voor de borging wordt in hoofdstuk 4 een onderscheid gemaakt in drie niveaus: het uitvoerend niveau, het tactisch niveau en het strategisch niveau. Parallel aan deze drie niveaus loopt de verantwoordelijkheden van de docent, de teamleider en de (sector-)manager vmbo. In de checklist zijn voor de borging checkpunten opgenomen.

Hoofdstuk 5 gaat over het gebruik van de checklist. Met behulp van de checklist kan de school vaststellen welke punten in het schoolexamen al structureel aan de orde komen en welke nog niet. De op deze wijze verkregen informatie gebruikt de school voor het opgang brengen van het gesprek over de verbeterpunten van het schoolexamen. Zo kan elke school haar eigen invulling aan de vier fasen voor de verbetering van de kwaliteit en aan derden inzichtelijk maken hoe het met die kwaliteit is gesteld.

In hoofdstuk 6 wordt in de vorm van een toelichting nader ingegaan op de onderwerpen uit de checklist schoolexamen.

2. De toetscyclus

De inrichting van het schoolexamen vraagt een planmatige aanpak. Daarbij gaat het zowel om het schoolexamen als geheel (het examenreglement en het pta) als om de afzonderlijke toetsen. De werkzaamheden rondom het schoolexamen en de toetsing zijn in zes opeenvolgende stappen te ordenen. In navolging van Jaspers en Schade (2002) noemen we deze stappen de toetscyclus. De stappen van de toetscyclus worden bij elke toets en elk examenreglement en pta opnieuw doorlopen.

De planmatige aanpak van de toetscyclus heeft zowel betrekking op de producten (het examenreglement, het pta en de toetsen) als op de wijze waarop de school daaraan werkt. In de planmatige aanpak wordt uitgegaan van de opvatting dat het schoolexamen en de toetsing niet langer de solistische verantwoordelijkheid van de individuele docent mogen zijn, maar tot de verantwoordelijkheid van het management, het team en de vaksectie gerekend worden.

De zes opeenvolgende stappen van de toetscyclus:

1. het toetsbeleid;
2. het schoolexamen als geheel;
 - 2.1 het pta
 - 2.2 het examenreglement;
3. het maken van de opgaven;
4. de afname van de toets;
5. het nakijken van, het resultaat op en de nabespreking van de toets;
6. de evaluatie van het schoolexamen en de toetsen.

Met de toetscyclus benadert het project 'Kwaliteitsborging schoolexamens vmbo' de werkzaamheden voor het schoolexamen vanaf de 'voorkant'. Werkendeweg gaan de vaksectie, de afdelingsleider en het management na in hoeverre de werkzaamheden van de school tegemoet komen aan de checkpunten. Daarmee is de toetscyclus een aanvulling op de Kwaliteitsmonitor van het Cito en de checklisten van de VO-raad. Die instrumenten brengen de 'achterkant' van het schoolexamen in kaart en zijn bedoeld om achteraf vast te stellen in welke mate het schoolexamen beantwoord heeft aan de gestelde eisen.

De toetscyclus plaatst de verschillende processen van het schoolexamen als achtereenvolgende stappen in een logische volgtijdelijkheid. De afzonderlijke stappen maken het voor de school mogelijk op een systematische wijze gelijktijdig te werken aan de verbetering van de kwaliteit van één of meerdere stappen.

3. Checklist Schoolexamen

Elke stap van de toetscyclus is uitgewerkt in essentiële onderwerpen en elk onderwerp is geconcretiseerd in checkpunten. Voor de uitwerking van de stappen van de toetscyclus in onderwerpen en checkpunten is aangesloten bij en voortgeborduurd op de heersende opvattingen over de kwaliteit van toetsen en het schoolexamen bij Cito en de VO-Raad. Wanneer de school bij het werken aan het schoolexamen de onderwerpen en checkpunten van de checklist in acht neemt, komt de school tegemoet aan de eisen die gelden voor een kwalitatief goed schoolexamen.

De checklist is zowel van toepassing op de toetsen van de beroepsgerichte als van de algemene vakken.

3.1 Checklist schoolexamen vmbo

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
1. Het toetsbeleid.	<ol style="list-style-type: none"> 1. De schets van de gewenste situatie. 2. Het belang van een goed schoolexamen voor de leerling. 3. Het belang van een goed schoolexamen voor het vervolg onderwijs en de stageadressen. 4. De processen van het schoolexamen. 5. De organisatie van het schoolexamen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Het toetsbeleid staat op schrift. • Het toetsbeleid is voor belanghebbenden¹ toegankelijk. • De directeur ziet toe op naleving, evaluatie en verbetering van het toetsbeleid.
2. Het school-examen als geheel ² .		
2.1 Pta.	Het pta.	<ul style="list-style-type: none"> • Het pta is uitgewerkt in voor leerlingen begrijpelijke taal (vmbo referentieniveau 2F). • Het pta doet in elk geval uitspraken over de onderwerpen 1 tot en met 7. • Het pta is besproken in het team. • Het pta is gecontroleerd. • Het pta is vastgesteld en

¹ Met belanghebbenden worden bedoeld: leerlingen, ouders, docenten, het opnemend onderwijs, collega scholen.

² De onderwerpen 1 t/m 7 vermeld bij 2.1 en 2.2 zijn voorgeschreven in het Eindexamenbesluit.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		verzonden aan de inspectie. <ul style="list-style-type: none"> • De school informeert de belanghebbenden over het pta.
	1. Het tijdvak.	<ul style="list-style-type: none"> • De toetsen zijn evenredig gespreid over de tijdvakken. • De spreiding van de toetsen voorkomt een te grote werkdruk bij de leerlingen.
	2. De exameneenheden en eindtermen.	<ul style="list-style-type: none"> • In het pta zijn alle exameneenheden van het schoolexamen opgenomen. • Alle eindtermen van het schoolexamen zijn in het pta opgenomen.
	3. De inhoud.	<ul style="list-style-type: none"> • De eindtermen van het examenprogramma zijn in herkenbare inhoud geconcretiseerd.
	4. De vorm van de toets.	<ul style="list-style-type: none"> • De vorm van de toets maakt duidelijk welk gedrag (cognitief, psychomotorisch, sociaal-interactief) wordt getoetst. • De vorm van de toets past bij de inhoud en het niveau van de te toetsen inhoud.
	5. De herkansing.	<ul style="list-style-type: none"> • Van elke toets is aangegeven of de leerling die kan herkansen.
	6. De wijze van herkansing.	<ul style="list-style-type: none"> • De herkansingstoets is gelijkwaardig aan de eerste toets.
	7. De totstandkoming van het cijfer.	<ul style="list-style-type: none"> • Van elk vak, waarvan het eindexamenresultaat wordt uitgedrukt in een cijfer, wordt aangegeven hoe de behaalde cijfers op de toetsen worden omgerekend naar het schoolexamencijfer.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
2.2 Examenreglement.	1. het examenreglement doet in elk geval uitspraken over: <ul style="list-style-type: none"> • de maatregelen bij onregelmatigheden en de toepassing ervan; • de regels over de organisatie; • de gang van zaken tijdens het eindexamen; • de herkansing van het schoolexamen en wanneer herkansing mogelijk is; • de samenstelling en het adres van de commissie van beroep. 	<ul style="list-style-type: none"> • Het examenreglement staat op schrift. • Het examenreglement is gecontroleerd, vastgesteld en verzonden aan de inspectie. • De school informeert de belanghebbenden over het examenreglement.
3. Maken van de opgaven.	1. De toetsmatrijs.	<ul style="list-style-type: none"> • De toetsmatrijs is uitgewerkt voor de toets • De toetsmatrijs is vastgesteld in de sectie of met collega's.
	2. De vorm van de opgaven.	<ul style="list-style-type: none"> • De vraagvormen zijn in overeenstemming met de inhoud en het niveau van de eindterm/het leerdoel.
	3. Het schrijven van de opgaven.	<ul style="list-style-type: none"> • De opgave is vakinhoudelijk correct en heeft de juiste moeilijkheid. • Het taalgebruik in de toets is correct. • Het taalgebruik is in overeenstemming met het vmbo referentieniveau 2F. • De moeilijkheid van de toets is in overeenstemming met het onderdeel van het programma. • De opgaven van de toets zijn uitvoerbaar. • De opgaven zijn in de sectie of met collega's vastgesteld.
	4. Het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift.	<ul style="list-style-type: none"> • Het antwoordmodel bij de toets is uitgewerkt. • Het beoordelingsvoorschrift bij de toets is uitgewerkt. • Het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift zijn in de vaksectie en/of in overleg met (vak)collega's vastgesteld.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
	5. De samenstelling van de toets.	<ul style="list-style-type: none"> De toets: de volgorde van de opgaven in de toets stellen de leerlingen in staat zoveel mogelijk opgaven te maken.
	6. De presentatie van de toets.	<ul style="list-style-type: none"> De toets is voor de leerling overzichtelijk opgemaakt. Bij een schriftelijke toets zijn de te behalen punten bij de vragen vermeld. Bij praktische opdrachten is de leerling op de hoogte welke aspecten beoordeeld worden en hoe de punten zijn verdeeld.
	7. De instructies voor de examinerator en de leerling.	<ul style="list-style-type: none"> De instructies zijn voor de leerlingen uitgewerkt; bijvoorbeeld over het gebruik van hulpmiddelen, de beantwoording van de opgaven, het in te leveren werk. De instructies zijn voor de examinerator uitgewerkt over bijvoorbeeld het gebruik van hulpmiddelen, de beantwoording van de opgaven, het in te leveren werk.
	8. De herkansingstoets.	<ul style="list-style-type: none"> De herkansingstoets. Voor de herkansingstoets is gebruik gemaakt van dezelfde toetsmatrijs als bij de eerste toets.
	9. De voorlopige grens (cesuur) voldoende – onvoldoende.	<ul style="list-style-type: none"> De voorlopige grens tussen voldoende en onvoldoende is aangegeven.
4. De afname van de toets.	1. De leerling is geïnformeerd over de afname van de toets.	<ul style="list-style-type: none"> De afname verloopt volgens het examenreglement. De leerlingen zijn op de hoogte van de datum, het tijdstip en de plaats van de toets. De leerlingen zijn geïnformeerd over. De toetsvorm en type opgaven. De wijze van beoordelen. De beoordelingscriteria. Waaraan voldaan moet worden voor een voldoende.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
	2. De leerling heeft zich kunnen voorbereiden op de toets.	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen hebben in het voorafgaande onderwijs voldoende ervaringen kunnen opdoen met de inhoud en de vorm van de opgaven in de toets.
	3. Er zijn voldoende exemplaren van de toets beschikbaar.	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoende gekopieerde toetsen en instructies. • Elke leerling ontvangt een eigen exemplaar van de toets. • De organisatorische en inhoudelijke instructies bij de afname zijn in de sectie of met collega's besproken. • De docent neemt als examinerator tijdens de afname een professionele afstand in acht tot de leerling, de kandidaat.
	4. De omstandigheden tijdens de afname zijn optimaal.	<ul style="list-style-type: none"> • De omstandigheden tijdens de afname voor de leerlingen zijn zo gunstig mogelijk, bijvoorbeeld geen bouwwerkzaamheden in de school. • De inrichting van het lokaal of de praktijkruimte is geschikt voor het maken van de opgaven. • Er zijn voor elke leerling hulpmiddelen, materialen enzovoort aanwezig.
	5. De leerling kan zijn mening over de toets geven.	<ul style="list-style-type: none"> • De leerlingen kunnen bij elke toets hun mening geven, de leerlingenevaluatie.
5. Het nakijken van, het resultaat op en de nabespreking van de toets.	1. Het nakijken van de toets en toekennen van de scores.	<ul style="list-style-type: none"> • Het nakijken van de gemaakte toetsen gebeurt aan de hand van het antwoordmodel en het beoordelingsvoorschrift. • De beoordeling van de gemaakte toets wordt in eerste instantie uitgedrukt in scores en nog niet in een cijfer. • Van elke leerling worden de behaalde scores op de opgaven in het scoreoverzicht opgenomen.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		<ul style="list-style-type: none"> Het sectorwerkstuk wordt door ten minste twee docenten die de leerling hebben begeleid, beoordeeld.
	2. De definitieve grens (cesuur) tussen voldoende – onvoldoende.	<ul style="list-style-type: none"> de vaksectie of collega's stellen de definitieve grens (cesuur) voldoende - onvoldoende vast.
	3. Het vaststellen, vastleggen en bekendmaken van de resultaten.	<ul style="list-style-type: none"> Het behaalde resultaat; de docent zet de behaalde punten om in een cijfer c.q. beoordeling. De docent voert de cijfers c.q. beoordeling in in het registratiesysteem van de school. De resultaten worden zo snel mogelijk bekend gemaakt aan de leerlingen.
	4. De nabespreking van de toets.	<ul style="list-style-type: none"> De beoordeelde toets wordt met de leerlingen besproken. De leerling heeft inzage in de beoordeelde toets.
		<ul style="list-style-type: none">
6. De evaluatie van het schoolexamen en de toetsen.	1. De evaluatie van het pta.	<ul style="list-style-type: none"> Voorstellen tot verbetering van het pta. De examencommissie schakelt interne en externe deskundigen in bij de evaluatie van het pta. De directeur ziet toe op de doorvoering van de vastgestelde verbeteringsvoorstellen.
	2. De evaluatie van het examenreglement.	<ul style="list-style-type: none"> Voorstellen tot verbetering van het examenreglement. De examencommissie schakelt interne en externe deskundigen in bij de evaluatie van het examenreglement. De directeur ziet toe op doorvoering van de vastgestelde verbeteringsvoorstellen.
	3. De evaluatie van de afzonderlijke toetsen.	<ul style="list-style-type: none"> Voorstellen tot verbetering van de toetsen. De vaksectie en/of (vak)docenten evalueren de afzonderlijke toetsen en

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		<p>betrekken daarbij de uitkomsten van de leerlingenevaluatie (zie 4.5).</p> <ul style="list-style-type: none"> • De vaksectie en/of (vak)docenten evalueren de toetsing van de algemene doelen uit de preambule. • De vaksectie en/of (vak)docenten gaan na of uitkomsten van de voorgaande evaluaties hebben geleid tot verbetering van de toetsen en het voorafgaande onderwijs. • De vaksectie en/of (vak)docenten komen met voorstellen voor verbetering van de afzonderlijke toetsen en het voorafgaande onderwijs. • De teamleider ziet toe op doorvoering van de vastgestelde verbeteringsvoorstellen.

4. De borging van de kwaliteit van het schoolexamen

Bij het schoolexamen gaat het op de keper beschouwd om drie producten, te weten het examenreglement, het pta, de afzonderlijke toetsen en om de borging van de processen en verantwoordelijkheden. Om een oordeel te kunnen geven over de kwaliteit van het schoolexamen wordt behalve naar de producten ook gekeken naar de wijze waarop de school de totstandkoming van de producten heeft georganiseerd. Met andere woorden hoe de school de borging heeft geregeld.

Van borging is sprake wanneer de producten, processen en verantwoordelijkheden op schrift staan en een vaste plaats hebben gekregen in zowel het handelen van de docenten, de teamleiders en het management als in de organisatie van de school.

Borging maakt de kwaliteit van het schoolexamen herhaalbaar en maakt de kwaliteit niet afhankelijk van de individuele verantwoordelijkheid van de docent.

In de checklist zijn daarom naast check punten voor de producten, ook check punten opgenomen die betrekking hebben op de processen en de verdeling van de verantwoordelijkheden.

Ter illustratie van hoe de borging van de kwaliteit ingericht kan worden, zijn drie niveaus onderscheiden: het uitvoerend niveau, het tactisch niveau en het strategisch niveau. Elk volgende niveau neemt het vorige niveau in zich op en verbreedt de reikwijdte van de kwaliteit.

4.1 Het uitvoerend niveau

De docenten van de vaksectie zijn verantwoordelijk voor het uitvoerend niveau. Zij zijn ervoor verantwoordelijk dat de toetsen overeenkomen met het PTA en dat de toetsen betrouwbaar en inhoudelijk juist zijn.

4.2 Het tactisch niveau

Het tactisch niveau heeft in veel gevallen betrekking op een afdeling van de school. De teamleider is lid van de examencommissie en is verantwoordelijk voor de totstandkoming van het pta van de afdeling en ziet toe op de naleving van de gemaakte afspraken rondom het schoolexamen.

4.3 Het strategisch niveau

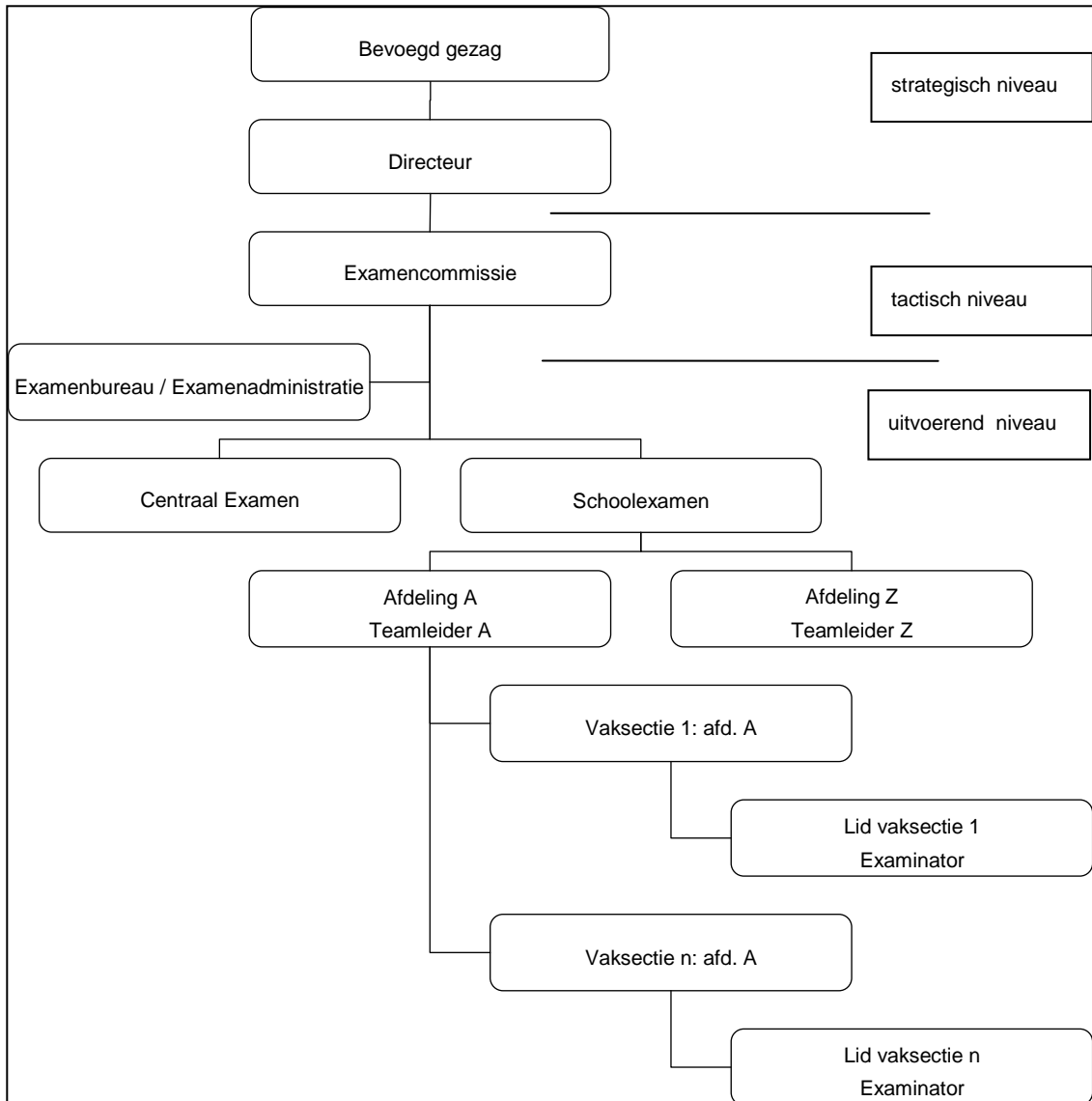
Op strategisch niveau gaat het over de kaders voor het schoolexamen voor alle vmbo-afdelingen van de school. De directeur vmbo zorgt voor dat toetsbeleid, houdt toezicht op de naleving ervan en regelt de organisatie en ondersteuning rondom de schoolexamens in alle vmbo-afdelingen. Waar nodig voert de directeur verbeteringen door. Alle maatregelen zijn gericht op het bereiken van kwalitatieve schoolexamens.

4.4 De organisatie van het schoolexamen

Een voorbeeld:

Het Eindexamenbesluit schrijft in artikel 3 voor dat de directeur en de examinatoren, onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag, het eindexamen afnemen en dat de directeur uit de personeelsleden de secretaris van het eindexamen aanwijst.

In de onderstaande voorbeelduitwerking heeft de directeur van de school voor de uitvoering van het vastgestelde toetsbeleid de examencommissie ingesteld. De voorzitter van de examencommissie is de secretaris van het eindexamen. De overige leden van de

examencommissie zijn de teamleiders van de afdelingen. De examencommissie wordt bijgestaan door het examenbureau/de examenadministratie.

De school bestaat uit verschillende afdelingen. De docenten voor hetzelfde vak vormen over de afdelingen heen de vaksectie voor het betreffende vak. Ieder lid van een vaksectie komt in aanmerking voor de rol van examinator.

4.5 Verdeling van de verantwoordelijkheden

Een voorbeelduitwerking op grond van paragraaf 4.4.

Bevoegd gezag.	<ul style="list-style-type: none"> • verantwoordelijk voor de afname van het eindexamen (Eindexamenbesluit art. 3 lid 1); • vaststellen van het toetsbeleid; • ...
Directeur.	<ul style="list-style-type: none"> • zorgen voor de afname van het eindexamen onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag (Eindexamenbesluit art. 3 lid 1); • verantwoordelijk voor betrouwbare en kwalitatieve schoolexamens; • uitwerken van en toezien op naleving van het toetsbeleid; • vrijgeven van de verbeteringen op de processen van de toetscyclus; • verzenden vóór 1 oktober van het examenreglement en de pta's naar de inspectie; • verstrekken vóór 1 oktober van de het examenreglement en de pta's aan de leerlingen; • ...
Secretaris van het eindexamen.	<ul style="list-style-type: none"> • aangewezen door de directeur van de school (Eindexamenbesluit art. 3 lid 2); • voorzitter van de examencommissie; • ...
Examencommissie.	<ul style="list-style-type: none"> • uitvoering geven aan het toetsbeleid: <ul style="list-style-type: none"> - samenstelling examencommissie: <ul style="list-style-type: none"> - voorzitter: secretaris eindexamen; - leden: teamleiders van de afdelingen. • vaststellen kwaliteitskenmerken voor het schoolexamen; • vaststellen formats voor: <ul style="list-style-type: none"> - het examenreglement; - het pta; - de toetsmatrijs; - de opgaven en proefwerken; - het antwoordmodel en beoordelingsmodel; • instructies voor: <ul style="list-style-type: none"> - de leerlingen/kandidaten; - de surveillant, de examiner. • vaststellen examenreglement en pta's voor het komende schooljaar; • vaststellen toetsen schoolexamen; • adviseren over de definitieve cesuur; • evalueren en verbeteren van: <ul style="list-style-type: none"> - het examenreglement; - het toetsbeleid; - de kwaliteitskenmerken; - de formats; - de processen van de toetscyclus; • bevorderen van de deskundigheid van de betrokkenen bij het schoolexamen;

	<ul style="list-style-type: none"> • . . .
Examenbureau / Examenadministratie	<ul style="list-style-type: none"> • het plannen van de schoolexamens; • bewaken van de deadlines; • beoordelen van de aangeleverde proefwerken op volledigheid; • aanleveren van de materialen voor de schoolexamens; • registreren, bekendmaken en beheren van de behaalde resultaten; • beheren van de gemaakte proefwerken en werkstukken; • . . .
Teamleider / Afdelingsleider	<ul style="list-style-type: none"> • • toezien op de naleving van de afspraken rondom het uitvoering van het schoolexamen in de afdeling; • evalueren van het examenreglement en voorstellen tot verbetering formuleren; • aansturen van: <ul style="list-style-type: none"> - de evaluatie van het pta van het voorbije schooljaar; - de uitwerking van het pta voor het nieuwe schooljaar; • betrekken van het vervolgonderwijs en de stageadressen bij de totstandkoming van het pta; • het pta van de eigen afdeling laten beoordelen door collega van een andere afdeling; • beoordelen of het pta van een andere afdeling voldoet aan het vastgestelde toetsbeleid; • . . .
Vaksectie	<ul style="list-style-type: none"> • beoordelen en vaststellen van: <ul style="list-style-type: none"> - de toetsmatrijs; - de opgaven van de toets; - het antwoordmodel en correctievoorschrift; - de instructie voor de leerlingen, de surveillant, de examinerator. • vaststellen van de definitieve cesuur na advies van de examencommissie; • evalueren en verbeteren van de opgaven en proefwerken; • evalueren van het pta van het voorbije schooljaar; • uitwerken van het pta voor het nieuwe schooljaar; • . . .
Lid van de vaksectie / Examinator	<ul style="list-style-type: none"> • de afname van het eindexamen onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag (Eindexamenbesluit art. 3 lid 1); • maken van de opgaven voor het proefwerk volgens de kwaliteitseisen; • afnemen van het proefwerk in overeenstemming met de instructies bij de toets; • de gemaakte proefwerken nakijken en de behaalde scores in een overzicht weergeven; • . . .

5. Het gebruik van de checklist

Van elke stap in de toetscyclus zijn in de checklist de punten opgenomen om te komen tot een kwalitatief goed schoolexamen. De stappen, onderwerpen en checkpunten van de toetscyclus stellen docenten, teamleiders en (sector)managers in de gelegenheid op een systematische wijze de kwaliteit van de schoolexamens te verbeteren en de bereikte kwaliteit vast te houden.

Werken aan de kwaliteit van het schoolexamen komt tot stand in vier fasen, te weten: plan, do, check en act

1. Plan

De checklist geeft aan welke punten gewerkt moet worden voor een kwalitatief goed schoolexamen. Voor het verkrijgen van een duidelijk overzicht van onderwerpen en punten waar de school al structureel aandacht aan besteedt en aan welke nog niet, gebruikt de school de checklist. De verkregen informatie toont het beeld van de huidige kwaliteit van het schoolexamen op toetsniveau, pta-niveau en toetsbeleidniveau.

Afhankelijk van de prioriteiten van de school wordt in een plan van aanpak uitgewerkt welke stap(pen) van de toetscyclus eerst aangepakt worden en aan welke die moeten voldoen.

2. Do

De voornemens in het plan van aanpak worden in uitvoering genomen. Het kan verstandig zijn de voorgenomen verbetering(en) eerst op beperkte schaal uit te voeren. Bijvoorbeeld eerst bij enkele vakken en nog niet bij alle vakken.

3. Check

De resultaten van de uitvoering worden vergeleken met de eisen uit het plan van aanpak. Eventuele verschillen worden geanalyseerd, geëvalueerd en bijgesteld.

4. Act

In deze fase worden de eventueel bijgestelde resultaten doorgevoerd. Een vertrouwde werkwijze loslaten en overstappen op een nieuwe, vraagt extra inspanningen van de vaksectie, teamleider, en (sectie)manager. De school kan de extra inspanningen verlichten door ondersteuning aan te bieden in de vorm van een vraagbaak.

Na de invoering van de verbetering wordt de volgende verbetering ter hand genomen en wordt weer opnieuw begonnen met fase één, het maken van een plan. Op deze wijze werkt de school op een beheersbare manier aan de verbetering en handhaving van de kwaliteit van het schoolexamen.

6. Toelichting op de checklist

De toelichting gaat nader in op de onderwerpen van de checklist schoolexamen uit hoofdstuk 2.

6.1 Stap 1: Het toetsbeleid

De beschikbaarheid van een toetsbeleid biedt iedereen die met het schoolexamen te maken heeft het kader voor het examenreglement, het pta en de afzonderlijke toetsen.

Het toetsbeleid

- Het toetsbeleid is schriftelijk uitgewerkt.
- Het toetsbeleid is voor belanghebbenden toegankelijk.

Borging

- Het bevoegd gezag stelt het toetsbeleid vast.
- De directeur werkt het toetsbeleid uit en ziet toe op de naleving.

VO-raad

Geen checklist en/of protocol beschikbaar.

Een uitgewerkt en gedragen toetsbeleid bevordert in de school een gemeenschappelijke kijk op het schoolexamen. Er zijn verschillende aanleidingen denkbaar om te werken aan de invulling van het toetsbeleid. Bijvoorbeeld:

- a. De proefwerken voor het schoolexamen:
 - komen niet overeen met wat in het pta over de proefwerken is opgenomen;
 - zijn verschillend tussen de afdelingen en de locaties;
 - beantwoorden niet aan de gemaakte afspraken.
- b. Binnen de school bestaat behoefte aan kaders en richtlijnen over de examinering.
- c. De uitkomsten van het onderzoek door de inspectie.
- d. De ambitie van de school.

In het toetsbeleid brengt de school onder woorden hoe zij tegen het examen aankijkt en hoe zij daaraan werkt om de gewenste situatie te bereiken, te handhaven en te verbeteren.

1. De schets van de gewenste situatie.
2. Het belang van een goed schoolexamen voor de leerling.
3. Het belang van een goed schoolexamen voor het vervolg onderwijs en de stageadressen.
4. De processen van het schoolexamen.
5. De organisatie van het schoolexamen.

Het toetsbeleid draagt bij tot betrouwbare schoolexamens van een goede kwaliteit.

Toetsbeleid schoolexamen vmbo

onderwerpen:	korte omschrijving:
1. De schets van de gewenste situatie.	<p>In het toetsbeleid brengt de school onder woorden hoe zij denkt over de wenselijke situatie over twee jaar. Het toetsbeleid beschrijft de situatie die de school nastreeft, wat de school wil bereiken met het schoolexamen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • de kijk van de school op onderwijs en schoolexamen; • de aansluiting van het schoolexamen op het gegeven onderwijs; • de rol van de docent als leraar en als examiner; • welke leerstof vindt de school belangrijk op te nemen in het schoolexamen? • is het schoolexamen samengesteld uit veel examens of uit weinig examens? • wordt er veel of weinig getoetst? • de deskundigheid van het personeel; • ...
2. Het belang van een goed schoolexamen voor de leerling.	<p>De school stelt alles in het werk om het schoolexamen betrouwbaar te laten zijn.</p> <ul style="list-style-type: none"> • de leerling heeft vertrouwen in de proefwerken van het schoolexamen; • de beoordelingen van de school geven een goede voorbereiding op wat de stageadressen vragen; • met het behaalde diploma ondervindt de leerling geen belemmeringen bij de keuze van een vervolgopleiding; • ...
3. Het belang van een goed schoolexamen voor het vervolgonderwijs en de stageadressen.	<p>De school draagt zorg voor een goede afstemming van het schoolexamen op het vervolgonderwijs en de stageadressen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • het vervolgonderwijs en de stageadressen hebben vertrouwen in het schoolexamen; • het vervolgonderwijs en de stageadressen zijn betrokken bij de totstandkoming en evaluatie van het schoolexamen; • ...
4. De processen rondom het schoolexamen.	<p>Voor een planmatig verloop van het schoolexamen maakt de school gebruik van de processen van de toetscyclus.</p> <ul style="list-style-type: none"> • voor de toetscyclus wordt verwezen naar hoofdstuk 2; • ...

Toetsbeleid schoolexamen vmbo	
onderwerpen:	korte omschrijving:
5. De organisatie van het schoolexamen.	<p>Voor een goed verloop van de processen van de toetscyclus beschikt de school over een passende organisatie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De school heeft de functies en verantwoordelijkheden beschreven van alle betrokkenen bij het schoolexamen. Zie de voorbeelduitwerking in hoofdstuk 4. • De school heeft de opzet van het schoolexamen beschreven, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - in het derde en/of vierde leerjaar beoordelen; - toetsen in proefwerkweken of gedurende perioden; - het aantal proefwerken. • ...

6.2 Stap 2: Het schoolexamen als geheel

Voordat een afzonderlijke toets voor het schoolexamen gemaakt wordt, doet de school in twee documenten uitspraken over het schoolexamen als geheel. Deze documenten zijn:

- het pta;
- het examenreglement.

6.2.1 Het pta

In het pta geeft de school de eerste beschrijving van alle toetsen van het schoolexamen. Het PTA kan gezien worden als het contract van de school met de leerlingen en de ouders. Veranderingen aanbrengen zijn altijd mogelijk, maar met in achtneming van de daarvoor opgestelde regels. Het bevoegd gezag stelt het pta jaarlijks voor 1 oktober vast. De directeur zorgt ervoor dat de inspectie en de leerlingen het pta voor 1 oktober hebben ontvangen. Daarnaast informeert de directeur andere belanghebbenden, zoals de ouders, collega-scholen en het opnemend onderwijs over het pta.

Volgens het Eindexamenbesluit doet het pta over het schoolexamen in ieder geval uitspraken over:

1. Het tijdvak/de tijdvakken wanneer de toetsen worden afgenomen.
2. De exameneenheid en de eindterm waarover de toets gaat.
3. De inhoud van de eindterm die getoetst wordt.
4. De vorm van de toets.
5. De herkansingsmogelijkheid van de toets.
6. De wijze van herkansing.
7. De wijze waarop het cijfer voor het schoolexamen tot stand komt.

Borging

1. De vaksectie of vakcollega's werken het pta voor het vak uit volgens de voorgeschreven eisen in het Eindexamenbesluit en de voorschriften van de school (het examenreglement en het toetsbeleid van de school).
2. De teamleider zorgt voor afstemming tussen de vakken in het pta van de afdeling.
3. De teamleider checkt het pta van een andere afdeling.
4. De examencommissie stelt het pta vast.

VO-raad:

Checklist pta.

Maak van het pta geen last minute klus. Het pta moet op 1 oktober bij de inspectie binnen zijn. Op veel scholen is in de maand september nog veel te doen rondom de pta's. Voor de teamleiders en het sectormanagement is het in veel gevallen een hele opgave om de pta's op tijd in handen te krijgen.

Dat kan voorkomen worden door de werkzaamheden aan de pta's naar voren te halen en met deadlines te werken. Bijvoorbeeld naar de maand maart en 1 april als inleverdatum te stellen. Dat lijkt vroeg, maar het past in de ritmiek van de school. Immers de maanden april en mei staan in het teken van het schoolexamen en het centraal examen. En in de maand juni treffen de docenten de voorbereidingen voor het nieuwe schooljaar en maken daarbij gebruik van het pta.

De sector vmbo van een school heeft vaak diverse afdelingen met verschillende leerwegen. Voor de (sector)manager vmbo is het ondoenlijk alle pta's te controleren op juistheid en volledigheid.

Een mogelijke oplossing kan zijn de controle door de teamleiders van de afdelingen te laten uitvoeren aan de hand van de verplichte onderwerpen voor het pta, het examenreglement van de school en het toetsbeleid van de school. Teamleider B controleert bijvoorbeeld het pta van afdeling A, teamleider C die van afdeling B, enzovoort. Geconstateerde tekortkomingen worden bijgesteld en opnieuw voorgelegd aan de beoordelaar.

De (sector)manager vmbo ontvangt op deze wijze pta's die aan de eisen voldoen en kan volstaan met een steekproefsgewijze controle. De (sector)manager bespreekt vervolgens de gevolgde werkwijze en daarmee opgedane ervaringen in het teamleideroverleg en brengt aan de algemeen directeur het advies de pta's formeel vast te laten stellen.

Om de herkenbaarheid van de programma's van toetsing en afsluiting te vergroten, is het handig één format af te spreken. In tabelvorm geven de zeven onderwerpen van het pta een toegankelijk overzicht van de toetsen.

Naam beroepsgericht vak/algemeen vak/thema/project:						
1. Tijdvak	2. Examen- eenheid	Eindterm	3. Inhoud	4. Toets- vorm	5. Herkan- sing	6. Toets- Vorm Herkansing
7. Berekening cijfer schoolexamen:						

Ad. 1 Het tijdvak

Met het tijdvak geeft de school aan in welke perioden van het schooljaar de toetsen van het schoolexamen afgenomen worden. Volstaan kan worden met het vermelden van het weeknummer(s) of met de verwijzing naar de toetsperioden die de school hanteert.

Bijvoorbeeld: week 42, of week 34 t/m 42, of periode 1.

In het pta worden niet de precieze data en het tijdstippen van de toetsen vermeld. Deze verfijning wordt op een later moment in het schooljaar gemaakt.

Door de toetsen in een tijdvak naast elkaar te leggen, wordt duidelijk hoe het met de belasting van de leerlingen is gesteld. De werkdruk voor de leerling is vooral het gevolg van het aantal toetsen in het tijdvak of van de vorm van de toets. Als in een tijdvak veel toetsen zijn gepland, kan overwogen worden tot een andere spreiding van de toetsen. Leerlingen kunnen ook extra belast worden als verschillende docenten in hetzelfde tijdvak gebruik maken van toetsvormen die veel inspanning van de leerlingen vragen, zoals het maken van verslagen en rapportages. Afstemming tussen vaksecties draagt ertoe bij het aantal toetsen in een tijdvak binnen de perken te houden en de vorm van de toetsen te variëren.

Ad. 2 De exameneenheden en eindtermen

In het examenprogramma is aangegeven welke exameneenheden voor het schoolexamen in aanmerking komen. Van belang is dat alle exameneenheden die in aanmerking komen voor het schoolexamen zijn opgenomen in het pta.

Elke exameneenheid bestaat uit één of hooguit enkele eindtermen. Van elke toets wordt aangegeven op welke eindtermen de toets betrekking heeft. Alle eindtermen van het schoolexamen komen in de toetsen aan de orde.

Een eindterm kan vaker dan één keer vermeldt worden. Dat betekent dat het om steeds andere inhouden gaat die tot die eindterm gerekend worden. In het geval de toets over meerdere exameneenheden en eindtermen gaat, worden al die exameneenheden en eindtermen vermeld in het pta.

Ad. 3 De inhoud

In het examenprogramma zijn in de eindtermen de inhouden in algemene formuleringen voorgeschreven. In het pta vertaalt de school die eindtermen in concrete trefwoorden voor elke toets.

Door de inhoud van de toets in concrete trefwoorden of in beknopte omschrijvingen uit te werken, kunnen niet alleen de leerlingen maar ook andere betrokkenen, zoals ouders, collega's en inspectie, zich een voorstelling maken van de toets.

Een eindterm kan verschillende keren in het pta vermeld staan. In dat geval worden andere inhouden getoetst die ook tot die eindterm gerekend worden. Dat betekent dat andere trefwoorden vermeld worden voor de omschrijving van de inhoud.

Ieder examenprogramma heeft een preambule met zes algemene onderwijsdoelen³ die voor alle vakken gelden. Ook deze doelen krijgen een plaats in het pta. Omdat de vaardigheden van de algemene onderwijsdoelen voor alle vakken gelden is afstemming met collega's nodig.

Nadat de inhouden en de algemene vaardigheden zijn 'gekoppeld' aan de eindtermen is het verstandig het examenprogramma er opnieuw bij te pakken en te controleren of geen exameneenheden en eindtermen van het schoolexamen over het hoofd zijn gezien. De controle is erop gericht na te gaan of de inhouden van de toetsen in het pta dekkend zijn voor alle exameneenheden en alle eindtermen.

Ad. 4 De toetsvorm

De omschrijving van de toetsvorm in het PTA geeft in algemene bewoordingen aan hoe de inhouden worden getoetst. Doorgaans kan volstaan worden met te vermelden of de toetsvorm bijvoorbeeld 'schriftelijk', 'mondeling' een 'luisteropdracht' of een 'praktijkopdracht' is.

Van belang is te overdenken of in de toets de nadruk ligt op de beoordeling van enkelvoudige vaardigheden of van complexe vaardigheden.

Bij enkelvoudige vaardigheden gaat het bijvoorbeeld om cognitieve vaardigheden (kennis en inzicht), psychomotorische vaardigheden (toepassen en uitvoeren) of sociale vaardigheden (interactief handelen).

Bij complexe vaardigheden gaat het vaak om beroepsgerichte handelingen in combinatie met algemene vaardigheden uit de preambule, zoals communiceren, plannen, uitvoeren of reflecteren.

De vorm en de inhoud van de toets beïnvloeden het leerproces van de leerling. Door weloverwogen beslissingen te nemen over hoe en wat getoetst wordt en de leerlingen met vergelijkbare vormen en inhouden te laten oefenen, kan de docent richting geven aan het leergedrag van de leerling.

Ad. 5 en 6 De herkansing en de vorm van de herkansingstoets

Van elke toets wordt aangegeven of de leerling die nog een keer kan maken. Een belangrijke voorwaarde bij een herkansing is, dat de herkansingstoets en de oorspronkelijke toets gelijkwaardig zijn. Daarom geldt dat wat voor de eerste toets is vastgelegd in het pta over de inhoud, de exameneenheid, de eindtermen en de toetsvorm ook van toepassing is op de herkansingstoets. Door in de kolom herkansing te vermelden 'ja' of 'nee' is voor iedereen duidelijk waar wel en waar niet sprake is van een herkansing. Wanneer een toets niet voor herkansing in aanmerking komt ligt het voor de hand dat naar de reden gevraagd wordt.

³ De zes algemene onderwijsdoelen zijn: 1. werken aan vakoverstijgende thema's; 2. leren uitvoeren; 3. leren leren; 4. leren communiceren; 5. leren reflecteren op het leer- en werkproces; 6. leren reflecteren op de toekomst.

Ad 7 Het cijfer voor het schoolexamen

De behaalde resultaten op de toetsen voor het vak worden omgerekend naar één schoolexamencijfer⁴. In de omrekening kan meegenomen worden dat het behaalde resultaat op de ene toets een zwaarder gewicht heeft dan het behaalde resultaat op een andere toets.

6.2.2 Het examenreglement

De school beschrijft in het examenreglement de regelingen en de inhoudelijke bepalingen van zowel het schoolexamen als het centraal examen.

Het bevoegd gezag stelt het pta jaarlijks voor 1 oktober vast. De directeur zorgt ervoor dat de inspectie en de leerlingen het pta voor 1 oktober hebben ontvangen.

In het examenreglement heeft de school in ieder geval uitgewerkt:

1. De maatregelen en de toepassing ervan bij onregelmatigheden (art. 5).
2. De regels over de organisatie van het eindexamen.
3. De regels over de gang van zaken tijdens het examen.
4. De regels over de herkansing van het schoolexamen.
5. De samenstelling en het adres van de commissie van beroep (art. 5.4).
6. Bij de regels over de herkansing geeft de school aan in welke gevallen een herkansing mogelijk is. De school kan ook bepalen dat een leerling mag herkansen als sprake is van ziekte of van een 'bijzondere van zijn wil onafhankelijke omstandigheid'.
7. Wanneer het schoolexamen begint.

De bovenstaande onderwerpen zijn voorgeschreven in het Eindexamenbesluit en moeten in ieder geval opgenomen worden in het examenreglement.

Borging

1. De teamleider evalueert het examenreglement en doet voorstellen ter verbetering.
2. De examencommissie stelt het examenreglement vast.

VO-raad

Checklist Examenreglement.

Veel scholen plaatsen hun examenreglement op het internet. Raadpleging van verschillende sites maakt duidelijk dat de examenreglementen uitgebreider zijn dan de voorgeschreven onderwerpen.

Naast de inhoudelijke ruimte om aan eindtermen een schoolspecifieke invulling te geven, hebben scholen ook ruimte gekregen in de programmering van het schoolexamen. Scholen mogen het schoolexamen al in het voorlaatste schooljaar laten beginnen. De school vermeldt in het examenreglement wanneer het schoolexamen aanvangt. De Rooi Pannen vmbo heeft in het examenreglement opgenomen, dat het schoolexamen start vanaf de eerste schooldag in leerjaar 3.

6.3 Stap 3: Het maken van de opgaven

Het maken van de opgaven voor de toets heeft betrekking op de afzonderlijke toetsen van het schoolexamen. De informatie in het pta geeft sturing aan de uitwerking van de opgaven.

⁴ De vakken CKV en LO en het sectorwerkstuk vormen hierop een uitzondering. Die worden beoordeeld met 'voldoende' of 'goed'.

Bij het maken van de opgaven wordt aandacht besteed aan:

1. De toetsmatrijs.
2. Het typeopgave.
3. Het schrijven van de opgaven.
4. Het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift.
5. De samenstelling van de toets.
6. De presentatie van de toets.
7. Aanwijzingen voor de leerling en de examinerator.
8. De herkansingstoets.
9. De voorlopige cesuur: de grens tussen voldoende - onvoldoende.

Borging

- De vaksectie werkt uit:
 - de toetsmatrijs.
 - de opgaven van de toets
 - het antwoordmodel en correctievoorschrift
 - de instructie voor de leerlingen, de surveillant
- De examencommissie stelt de uitwerkingen van de vaksectie vast.

VO-raad

- Protocol Geheimhouding.
- Checklist Kwaliteit schriftelijke, mondelinge en praktische schoolexamentoetsen.

6.3.1 De toetsmatrijs

Voordat met het feitelijke schrijven van de opgaven wordt begonnen, is het nodig een overzicht te maken waar de toets betrekking op heeft. Dat overzicht wordt verkregen met behulp van de toetsmatrijs. In de toetsmatrijs wordt de inhoud van de opgave zo concreet mogelijk omschreven, wordt het aantal vragen over de betreffende inhoud aangegeven en wordt vermeld wat de leerling moet doen.

Het vooraf overdenken waar de toets over moet gaan, bevordert dat de vragen op de gewenste wijze over de leerstof zijn verdeeld en dat de vragen alle leerstof dekken. Zolang de leerstof van de toets niet wijzigt kan de toetsmatrijs hergebruikt worden. Dat draagt bij tot de gelijkwaardigheid van de toetsen zowel naar inhoud als moeilijkheid. Immers, in alle toetsen die tot stand zijn gekomen met dezelfde toetsmatrijs zijn de vragen op dezelfde wijze over de onderwerpen en gedragscategorieën verdeeld.

De toetsmatrijs is niets anders dan een schema waarin aan de ene kant omschreven is de leerstof waar de toets betrekking op heeft en aan de andere kant vermeld zijn het gedrag en de vaardigheden van de leerlingen en het aantal vragen.

In de toetsmatrijs zijn de inhoud van de opgaven zo concreet gemaakt dat die bruikbaar zijn voor het schrijven van de opgaven.

Koppeling met PTA			Toetsmatrijs proefwerk					
examen- eenheid*	eind- term*	inhoud in pta*	inhoud leerstof proefwerk	niveau				aantal vragen per leerstof onderdeel
				weten	weten hoe	tonen	doen	
*De informatie van dit onderdeel overnemen uit het pta.			aantal vragen per niveau					

De indeling in vier niveaus van bekwaamheid (weten, weten hoe, tonen en doen) is ontleend aan Miller. De niveaus 'weten' en 'weten hoe' hebben betrekking op wat de leerling 'kent' en de niveaus 'tonen' en 'doen' verwijzen naar het 'handelen' van de leerling.

weten de kennis waarover de leerlingen moeten beschikken

weten hoe de leerlingen weten hoe ze de kennis moeten gebruiken

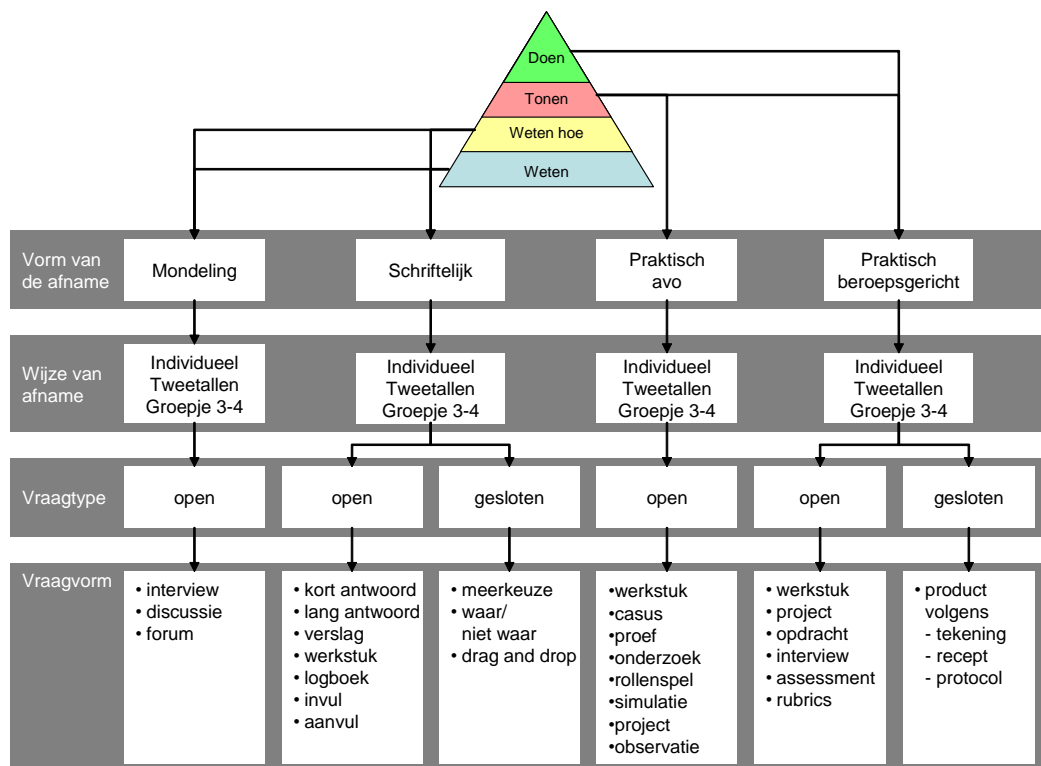
tonen de leerlingen laten zien hoe zij kunnen handelen in een gesimuleerde omgeving met gebruikmaking van hun kennis

doen de leerlingen laten zien hoe zij kunnen handelen in de praktijk van alle dag met gebruikmaking van hun kennis

De ontwikkeling van gemeenschappelijke denkbeelden binnen de vaksectie over de inhoud en het niveau van de vragen wordt bevorderd door de uitwerking van de toetsmatrijs en de vorm van de opgaven in de vaksectie en/of met andere collega's vast te stellen.

6.3.2 De vorm van de opgaven

Nadat in de toetsmatrijs de leerstof voor de toets is omschreven en het aantal vragen is bepaald, dient zich de vraag aan over de vorm van de opgave.

In onderstaand overzicht zijn bij elk niveau van Miller in aanmerking komende vragen per niveau mogelijke vraagtypen vermeld:

Voor voorbeelden en de beschrijving van verschillende vraagvormen wordt verwezen naar de volgende sites:

- Gesloten vragen <http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/literatuur/geslotenvragen.pdf>.
- Open vragen <http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/literatuur/opencvraag.pdf>.
- Opdrachten <http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/praktijktoetsen/praktijktoetsen.htm>.
- Vaardigheden <http://www.slo.nl/downloads/rubricsals.pdf/>.

6.3.3 Het schrijven van de opgaven

Evenals bij de keuze van de vorm van de opgaven kan het behulpzaam zijn, ook bij het schrijven van de opgaven, achteraan te beginnen. Dat wil zeggen: 'Wat wil ik van de leerling weten/zien en wat moet ik de leerling daarvoor dan vragen?' Zodra over beide vragen duidelijkheid bestaat kan met het schrijven van de opgaven begonnen worden. Het spreekt voor zich dat de opgaven vakinhoudelijk correct zijn en het bedoelde gedrag (niveau) van de leerlingen vragen. Het taalgebruik in de opgaven is grammaticaal juist en sluit aan bij het referentieniveau 2F voor het vmbo.

Aanbevolen wordt de uitgeschreven vragen en opdrachten nog eens na te lezen op taalgebruik, op taligheid en te controleren op inhoud en gedragsniveau om ze daarna in de sectie en/of met collega's te bespreken.

Een speciaal punt van aandacht tijdens de bespreking is de uitvoerbaarheid van vooral de praktische opdrachten zoals de duur van de toets en het verbruik van materiaal.

Aandachtspunt bij het maken van de opgaven is dat de toets van het schoolexamen niet te moeilijk of te gemakkelijk is in vergelijking met het centraal examen. De moeilijkheid van het schoolexamen en het centraal examen mogen niet te ver uit elkaar liggen.

6.3.4 Het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift

Het antwoordmodel geeft van elke opgave aan wat het juiste antwoord is, welke eisen aan de handeling gesteld worden, welke eisen aan het product gesteld worden enzovoort. Aanwijzingen voor de beoordeling zijn bij elk antwoord apart vermeld. Wanneer is een antwoord, een handeling of een product gedeeltelijk juist is en wanneer niet meer? En hoeveel punten krijgt de leerling voor een gedeeltelijk juist antwoord en voor een fout antwoord?

Bij vaardigheidsopgaven gaat het om de beoordeling van de handelingen. Handelingen zijn vluchtig. Ze kunnen niet zoals bij een schriftelijk toets of bij een gemaakt product nog eens opnieuw nagelezen of bekeken worden.

Voor de beoordeling van praktische handelingen komt een observatielijst of een beoordelingsschaal in aanmerking. Tijdens de uitvoering van de vaardigheid kan de docent bijhouden of de leerling de gevraagde handelingen ook daadwerkelijk verricht.

6.3.5 De samenstelling van de toets

Nadat de opgaven zijn geschreven en in de vaksectie zijn besproken, kan de volgorde van de vragen bepaald worden. Leerlingen hebben vaak de neiging te blijven hangen bij moeilijke vragen. Ze besteden daar relatief veel tijd aan waardoor ze in tijdnood komen voor de andere vragen.

Begin de toets met een makkelijke vraag als opwarmertje en bouw de toets bijvoorbeeld op van eenvoudig naar moeilijk.

Vermeld bij de vragen het aantal punten dat maximaal met de vraag behaald kan worden. Tegen het eind van de beschikbare tijd kan de leerling een doordachte afweging maken aan welke vraag hij wel en welke hij niet zal beginnen.

6.3.6 De presentatie van de toets

Voor de leerling is het belangrijk dat de gehele toets overzichtelijk gepresenteerd wordt. Enkele aandachtspunten bij de lay-out van de toets:

- Maak gebruik van een uniforme presentatie: hetzelfde lettertype, een vaste kantlijn en regelafstand en een vaste opbouw van de opgaven.
- Nummer de vragen en de bladzijden.
- De opgave is op één bladzijde afgedrukt.
- Tekeningen, schema's enzovoort. Zijn duidelijk leesbaar.
- Bij schriftelijke vragen zijn de punten vermeld die te behalen zijn met een juist antwoord.
- Bij praktische opdrachten is de leerling op de hoogte welke aspecten bij de beoordeling een rol spelen en hoe de punten zijn verdeeld over die aspecten.

6.3.7 Aanwijzingen voor de leerling en de examinerator

Het kan bij sommige toetsen nodig zijn dat de leerlingen specifieke aanwijzingen krijgen over bijvoorbeeld welke hulpmiddelen ze mogen gebruiken, hoe ze de opgaven moeten beantwoorden (bijvoorbeeld op het antwoordblad) en wat ze moeten inleveren.

De aanwijzingen kunnen mondeling meegedeeld worden of schriftelijk gegeven worden. Het sectorwerkstuk (tl en gl) is een voorbeeld van een opdracht waarbij van belang is dat de leerling duidelijke schriftelijke aanwijzingen krijgt wat van hem verwacht wordt en waarop beoordeeld wordt. Bij rollenspelen is het van belang dat de instructies voor de 'spelers' uitgeschreven zijn, zodat de omstandigheden voor alle leerlingen zoveel mogelijk dezelfde zijn.

Evenals bij het schrijven van de vragen en opdrachten geldt ook hier dat de aanwijzingen correct en duidelijk geformuleerd zijn, zodat geen misverstanden kunnen ontstaan.

6.3.8 De herkansingstoets

Voor de herkansingstoets gelden dezelfde eisen als voor de oorspronkelijke toets: de vragen en opdrachten gaan over dezelfde leerstof, zijn op hetzelfde gedragsniveau en de toets heeft over elk deel van de leerstof hetzelfde aantal opgaven. Vreemd is dat niet, aangezien beide toetsen tot stand komen met behulp van dezelfde toetsmatrijs.

Wanneer een toets voor herkansing in aanmerking komt, is het verstandig bij het maken van de vragen en opdrachten voor de eerste toets ook de vragen en opdrachten voor de herkansingstoets te maken. Het gelijktijdig maken van de opgaven voor herkansingstoets met die van de oorspronkelijke toets draagt bij tot de gelijkwaardigheid van beide toetsen.

6.3.9 De voorlopige cesuur: de grens tussen voldoende - onvoldoende

Van elke toets wordt voor de afname van de toets aangegeven waar de grens ligt tussen een voldoende en een onvoldoende, de cesuur, en die grens wordt voorlopig vastgelegd. De definitieve grens wordt vastgesteld in de stap 'Nakijken van, het resultaat op en nabespreken van de toets'.

6.4 Stap 4: De afname van de toets

De toets voor het schoolexamen is een beoordelende toets. Met de afname van de toets laten de leerlingen zien waartoe zij in staat zijn. Tijdens de toets is dan ook geen sprake van een onderwijssituatie, maar van een examensituatie.

Bij de afname van de toets zijn de onderstaande punten van belang:

1. De leerling is geïnformeerd over de afname van de toets.
2. De leerling heeft zich in het voorafgaande onderwijs kunnen voorbereiden op de toets.
3. Er zijn voldoende exemplaren van de toets beschikbaar.
4. De omstandigheden tijdens de afname.
5. De leerling kan zijn mening over de toets geven.

Borging

- De afname van de toets is in overeenstemming met de instructies bij de toets.
- De instructies bij de toets zijn besproken met de examinerator, surveillant.
- De docent heeft tijdens de afname de rol van examinerator.

VO-raad

- Checklist Verhinderung bij een schoolexamentoets.
- Checklist Te laat komen bij een schoolexamentoets.
- Checklist Omgaan met schoolexamenwerk.
- Checklist Fraude bij een schoolexamentoets door een kandidaat.
- Checklist Fraude bij een schoolexamentoets door een docent of surveillant.

6.4.1 De leerling is geïnformeerd over de afname van de toets

Vóór de afname van de toets zijn de leerlingen tijdig op de hoogte gebracht van de datum, het tijdstip en de plaats van de afname van de toets.

De leerlingen zijn vooraf ook geïnformeerd over de toetsvorm en de type opgaven die in de toets zijn opgenomen. Ook hebben de leerlingen informatie gekregen over de manier van beoordelen, de aspecten waarop zij worden beoordeeld en de eisen waaraan zij moeten voldoen voor het behalen van een voldoende.

6.4.2 De leerling heeft zich in het voorafgaande onderwijs kunnen voorbereiden op de toets

De leerlingen hebben in het voorafgaande onderwijs voldoende ervaringen kunnen opdoen met de vraagvormen die in de toets gebruikt worden en met de inhoud die in de toets aan de orde komen. Om de leerlingen een indruk te geven van wat ze te wachten staat, kan gebruik gemaakt worden van een oefentoets die in duur, omvang, inhoud en moeilijkheid overeenkomt met de echte toets.

6.4.3 Er zijn voldoende exemplaren van de toets beschikbaar

Elke leerling heeft de beschikking over een eigen exemplaar van de toets met de opgaven. De eventueel te verstrekken instructies door de docent die de toets afneemt zijn met de vaksectie vooraf doorgenomen en op schrift gesteld.

6.4.4 De omstandigheden tijdens de afname zijn optimaal

Tijdens de uitvoering van de toets zijn de omstandigheden voor de leerlingen zo gunstig mogelijk. De inrichting van het lokaal of de praktijkruimte waar de toets wordt afgenomen stelt de leerlingen in staat de opgaven in de toets uit te voeren.

Voor de uitvoering van praktische opdrachten bij vooral de beroepsgerichte vakken is het van belang dat vooraf gecheckt is dat voldoende materiaal beschikbaar is.

In het geval de leerling bij het maken van de toets gebruik mag maken van hulpmiddelen, zijn er voldoende van aanwezig.

6.4.5 De leerling kan zijn mening over de toets geven

Met behulp van een kort lijst met vaste vragen wordt bij elke toets naar de mening van de leerling gevraagd. Zo wordt informatie verkregen over de vragen en opdrachten vanuit het perspectief van de leerlingen. Deze informatie wordt gebruikt bij de evaluatie van de afzonderlijke toetsen (zie 6.6.2).

6.5 Stap 5: Nakijken van de toets en toekennen van de scores

Bij het nakijken van de toets gebruikt de docent het antwoordmodel en het beoordelingsvoorschrift die bij het maken van de opgaven zijn uitgewerkt. In het antwoordmodel is omschreven wanneer het antwoord juist is, deels juist is of onjuist is. Van elke vraag is in het beoordelingsvoorschrift aangegeven hoeveel punten toegekend wordt bij een juist antwoord, bij een gedeeltelijk juist antwoord of bij een fout antwoord.

Het Eindexamenbesluit schrijft voor (art. 35.4) dat ten minste twee examinatoren het sectorwerkstuk (tl en gl) beoordelen.

Bij het nakijken en de vaststelling van het resultaat worden de onderstaande punten betrokken:

1. Nakijken van de toets en toekennen van de scores.
2. De definitieve grens tussen voldoende – onvoldoende.
3. Het vaststellen, vastleggen en bekendmaken van de resultaten.
4. De nabespreking van de toets.

Borging

- Bij het toekennen van de scores wordt gebruik gemaakt van het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift.
- De vaksectie en/of de (vak)collega's stellen de definitieve grens tussen voldoende - onvoldoende vast na advies van de examencommissie.
- De behaalde resultaten worden opgeslagen in het registratiesysteem van de school.

VO-raad

- Protocol Geheimhouding.
- Checklist omgaan met schoolexamenwerk.

- Checklist afronden van schoolexamencijfers.
- Checklist fraude bij een schoolexametoets door een docent of surveillant.

6.5.1 De definitieve grens tussen voldoende – onvoldoende, de cesuur

Het resultaat dat de leerling heeft behaald op de toets komt in enkele tussenstappen tot stand. Bij het nakijken kent de docent aan elke vraag de behaalde scores toe. Op elke gemaakte toets wordt het scoretotaal vermeld. Nog niet het cijfer. Nadat de definitieve grens tussen onvoldoende – voldoende, de cesuur, is vastgesteld kunnen de behaalde scores omgezet worden in het resultaat. Vaak wordt het resultaat uitgedrukt in een cijfer.

De behaalde scores op elke vraag, worden in een schema opgenomen.

	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag. ..
Leerling A				
Leerling B				
Leerling C				
Leerling. . .				

Het schema met de behaalde scores laat zien of in de toets opgaven voorkomen waarop een grote groep leerlingen weinig punten hebben behaald. In dat geval is het verstandig de betreffende vraag nog eens kritisch te bekijken. Mogelijk hebben de leerlingen de opgave anders gelezen dan was bedoeld. Na de analyse van de behaalde scores kan eventueel besloten worden de betreffende opgave niet mee te tellen. Dat heeft tot gevolg, dat het aantal te behalen punten wijzigt waardoor de voorlopige grens tussen voldoende – onvoldoende (de cesuur) verschuift. Wanneer een opgave uit de toets wordt verwijderd, is het raadzaam ook te kijken naar de gevolgen daarvan voor de leerlingen die op de verwijderde vraag wel punten hebben gescoord. Komt het nieuwe puntentotaal voor deze leerlingen door het niet-meetellen van de behaalde scores onder de nieuwe grens voldoende – onvoldoende te liggen?

Het besluit een vraag uit de toets te verwijderen en de vaststelling van de definitieve grens tussen voldoende – onvoldoende komt tot stand na overleg met de examencommissie.

6.5.2 Vaststellen, vastleggen en bekendmaken van de resultaten

Nadat de definitieve cesuur is vastgesteld kan worden overgegaan tot het toekennen van de cijfers en het vastleggen van de cijfers in het systeem dat de school daarvoor hanteert. De behaalde cijfers worden zo snel mogelijk aan de leerlingen bekend gemaakt.

6.5.3 De nabespreking van de toets

Na de vastlegging van de cijfers in het registratiesysteem worden de opgaven met de leerlingen besproken. Iedere leerling heeft recht op inzage van de gemaakte toets.

6.6 Stap 6: De evaluatie van het schoolexamen

Voor het krijgen van een zo volledig mogelijk beeld van de kwaliteit van het schoolexamen wordt gekeken naar zowel het schoolexamen als geheel als naar de afzonderlijke toetsen van het schoolexamen.

Bij de evaluatie van de toetsen worden de onderstaande punten betrokken:

1. De evaluatie van het pta.
2. De evaluatie van het examenreglement.
3. De evaluatie van de afzonderlijke toetsen van het schoolexamen.

Borging

- De examencommissie evalueert en komt zo nodig met verbeteringen voor:
 - het examenreglement;
 - het toetsbeleid;
 - de kwaliteitskenmerken;
 - de formats;
 - de processen van de toetscyclus.
- De examencommissie bevordert de deskundigheid van de betrokkenen bij het schoolexamen.
- De teamleider evalueert en werkt voorstellen uit voor verbetering van het examenreglement van de school en het pta van de afdeling.
- De vaksectie evalueert de afzonderlijke toetsen en komt met voorstellen tot verbetering van de:
 - Toetsmatrijs;
 - de opgaven;
 - het antwoord- en scoremodel;
 - de instructies.

VO-raad

Geen checklist en/of protocol beschikbaar.

6.6.1 De evaluatie van het reglement, het pta en het toetsbeleid

De examencommissie evalueert elk jaar op het niveau van de school het examenreglement, het pta en het gehele verloop van het schoolexamen. Daarbij wordt het toetsbeleid ook tegen het licht gehouden. Bij de jaarlijkse evaluaties betreft de examencommissie externen. De evaluaties resulteren in voorstellen tot verbetering.

De teamleider evalueert het examenreglement en het pta op het niveau van de afdeling en komt eventueel met verbetervoorstellen.

6.6.2 De evaluatie van de afzonderlijke toetsen

De vaksecties en collega's van de afdeling evalueren de afzonderlijke toetsen van het schoolexamen en betrekken daarbij de uitkomsten van de leerlingenevaluatie (zie 6.4.5). Voor de afstemming met andere vakken en voor de aanpak van de algemene onderwijsdoelen uit de preambule is overleg nodig met collega's van andere vaksecties.

De uitkomsten van de evaluatie worden gebruikt voor de verbetering van de toetsen en van het gegeven onderwijs.

Literatuur

Adviesgroep vmbo (2008). *Ruimte gewaarborgd*.

http://www.vosabb.nl/uploads/media/Ruimte_gewaarborgd.pdf

Cito. *Kwaliteitsmonitor schoolexamens*. <http://www.cito.nl/nl/onderwijs/>

De Rooi Pannen vmbo. *VMBO Tilburg Programma van Toetsing en Afsluiting*.

<http://www.derooipannen.nl/>

Examenblad. *Eindexamenbesluit*. <http://www.examenblad.nl/>

Inspectie van het onderwijs (2009a). *Toezichtkader 2009, primair onderwijs, voortgezet onderwijs*. <http://www.onderwijsinspectie.nl/>

Inspectie van het onderwijs (2009b). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2007/2008*.

Jaspers, Mieke, Schade, Marianne (202). *Toets & Beleid; toetsbeleid en geautomatiseerde toetsing*. Fontys Hogescholen.

Miller, G. The assessment of clinical Skills / Competence / Performance. *Academic Medicine*, 1990, Vol. 65, No. 9, p. 63-67

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2008). *Onderwijs met ambitie. Samen werken aan kwaliteit in het Voortgezet Onderwijs*.

VO-Raad. *Protocollen en checklisten*. <http://www.vo-raad.nl/themas/examens/protocollen-en-checklisten>

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al 35 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo